

Original research paper

Received: 07.09.2019

Accepted: 10.01.2020

Mirosław Kisiel

ORCID: 0000-0003-2002-0116

Uniwersytet Śląski

Katowice

miroslaw.kisiel@us.edu.pl

Maciej Kołodziejski

ORCID: 0000-0001-7904-7474

Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa

Jelenia Góra

kolomaciej@poczta.onet.pl

**MIEJSCE MUZYKI W RESOCJALIZACJI TWÓRCZEJ
W PRACY Z MŁODZIEŻĄ NIEDOSTOSOWANĄ SPOŁECZNIE**Słowa kluczowe: *muzyka, młodzież niedostosowana, resocjalizacja***Wprowadzenie**

Wiek młodzieńczy to czas rozwoju społecznego, zwany też okresem adolescencji. Obejmuje on wiele elementów osobowości młodego człowieka zmieniających się pod wpływem dojrzewania fizjologicznego, umysłowego, emocjonalnego i społecznego. Psycholodzy, tacy jak: Maria Żebrowska (1986), Maria Kielar-Turska (2000), Barbara Harwas-Napierała (2000), Janusz Trempała (2000, 2016), wskazują na wielość modeli dorastania, a także zróżnicowania płynące z odmienności podejmowanych działań i zachowania młodzieży. Źródłem innych spojrzeń z reguły są: środowisko społeczne, odmiennosc kulturowa, baza socjalna, wiek, wykształcenie, uzdolnienia oraz indywidualność jednostki. Niedostosowanie społeczne oznacza, że pojedynczy człowiek lub grupa nie jest w stanie odnaleźć własnego miejsca w społeczeństwie i nie ma niezbędnej społecznie kompetencji kulturowej¹. Jego przyczyny koncentrują się głównie na braku właściwej socjalizacji lub nagłej zmianie warunków społecznych, do których jed-

¹ Mirosław Kisiel, „Muzykoterapia środkiem wsparcia działań resocjalizacyjnych i profilaktycznych w pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie”, w *[Nie]bezpieczny wspólny świat, wymiar zagrożeń i profilaktyk*, red. Marek Walancik (Dąbrowa Górnicza: Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB, 2018), 133.

nostka lub grupa nie potrafi się zaadaptować. Kontrowersje budzi nadal umiejętność rozróżnienia zarówno jego, jak i poważnych zaburzeń emocjonalnych młodzieży dorastającej, której centralny punkt stanowi sama interpretacja niedostosowania społecznego². Jego definicje ograniczają się do uwzględnienia zachowań antyspołecznych i agresywnych oraz antyspołecznej osobowości³. Z założenia wydaje się, że najskuteczniejszym sposobem stymulowania aktywności muzycznej adolescentów jest pobudzenie ich do indywidualnych działań służących zaspokojeniu potrzeb i osiągnięciu celów, przy jednoczesnym wyposażeniu w niezbędne umiejętności wartościowania⁴. Ważne przy tym, aby wybór mobilności kontaktu z muzyką nie tylko pozostawić w gestii zainteresowanych, ale również stworzyć warunki umiejętnego wspierania w jego dokonywaniu. Czynne uczestnictwo w odtwarzaniu i tworzeniu muzyki może przynieść podopiecznym wiele satysfakcji, rozwinąć i wzbogacić psychikę oraz rozbudzić inwencję twórczą. Akcentując powyższe założenia, można postawić tezę, iż uwzględniając wartości emocjonalne dzieła sztuki, muzykę można skutecznie zastosować, żeby wzbudzić zainteresowanie, wyzwolić pożądane uczucia (przeżycia), usunąć napięcia, uzyskać ukojenie, poprawę nastroju lub aktywizować do działania⁵. Radość i satysfakcja z osiągniętych sukcesów zainicjują dalsze działania muzyczne, a to z pewnością przyczyni się do umocnienia równowagi psychicznej i przyspieszy resocjalizację.

Preferencje młodzieży w wyborze form aktywności muzycznej

W okresie wielkich przemian, jakie dokonują się w psychice dorastającej młodzieży, szczególnie istotne jest właściwe pokierowanie zainteresowaniem i postawą wobec muzyki. Dojrzewanie to czas, w którym pedagogzy winni skoncentrować swoje działania na modelowaniu wrażliwości estetycznej i kultury odbioru, a także ukazaniu najważniejszych wartości i piękna w sztuce muzycznej. Ważne, aby przy tym rozwijać umiejętności muzyczne młodych ludzi w różnych formach aktywności, takich jak: odtwarzanie muzyki, jej percepcja, recepcja i tworzenie, wyrażających się w czynnych działaniach zewnętrznych lub też w kształtowaniu właściwego stosunku do własnych odczuć i przeżyć emocjonalnych powstałych pod wpływem kontaktu ze sztuką. W ujęciu psychologów muzyki za przedział wieku dorastania dogodny do jej rozumienia i przeżywania przyjmuje się głównie okres od 13 do 19 roku życia, co znajduje potwierdzenie w działaniach młodzieży na rzecz sztuki w ogóle. W tym czasie muzyka zaczyna zajmować miejsce szczególne w życiu nastolatków i wymieniana jest przez nich jako jedna z najważniejszych dziedzin zainteresowań i aktywności w czasie wolnym.

² Małgorzata Przybysz-Zaremba, „(Nie)Innowacyjne metody pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie”, w *Z zagadnień terapii artystycznej, logopedycznej i pedagogicznej*, red. Lidia Kataryńczuk-Mania (Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2017), 309.

³ Harvey F. Clarizio, „Social maladjustment and emotional disturbance: Problems and positions”, *Educational Practices and Problems* 29, 2 (1992): 131; Lesław Pytko, Tamara Zacharuk, *Zaburzenia przystosowania społecznego dzieci i młodzieży. Aspekty diagnostyczne i terapeutyczne* (Siedlce: Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna w Siedlcach, 1995), 52.

⁴ Małgorzata Przybysz-Zaremba, Maciej Kołodziejcki, „Music in re-socialisation of socially maladjusted youth”, *University Review* 10, 3 (2016): 46.

⁵ Krzysztof Stachyra, „Muzykoterapia w resocjalizacji”, w *Podstawy muzykoterapii*, red. Krzysztof Stachyra (Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 2012), 213.

Młodzi ludzie poświęcają wiele czasu i pieniędzy na obcowanie z muzyką i jej słuchanie, a system marketingowo-komercyjny sprytnie wykorzystuje ten fakt⁶. Zaspokaja ona nie tylko ich potrzeby estetyczne, ale stwarza również możliwości przeżyć i wzruszeń oraz odreagowania skumulowanych stresów emocjonalnych, typowych dla tego okresu życia⁷. W kontekście terapeutycznym stanowi ona cenne źródło spontanicznych reakcji, głównie ze względu na wywoływanie radości oraz eliminowanie elementów rywalizacji, konkurencyjności i sytuacji związanych z ocenianiem. Wyzwalanie ekspresji indywidualnej na zróżnicowanym poziomie komfortu angażuje uczestników w różnorodne formy wykonywania, interpretowania i tworzenia muzyki⁸. W okresie dojrzewania wzrasta zainteresowanie jej odmianą popularną, tzw. młodzieżową, tematycznie bliską młodemu pokoleniu, głównie dzięki rytmowi, dynamice i tanecznemu charakterowi. Ten rodzaj stwarza odbiorcy duże szanse współuczestniczenia w muzykowaniu i śpiewie, gdyż te utwory dysponują łatwo przyswajalną i inspirującą do odtworzenia melodyką. Ponadto muzyka stanowi symbol identyfikacji pokoleniowej, wyrażającej się we własnej subkulturze muzycznej, a także zaspokaja potrzebę więzi i wspólnego przeżywania sztuki⁹. Specyficzna atmosfera koncertów młodzieżowych potęguje możliwość współuczestniczenia w jej odbiorze. Nastolatki utożsamiają się z wykonawcami przez strój, słownictwo i wygląd zewnętrzny. W zarysowanym procesie percepcja muzyki jest najbardziej preferowana przez młodych ludzi. O nastawieniu do utworu w wielu przypadkach decydują melodia, nastrój i barwa, natomiast inne cechy, typu: harmonia, aranżacja i wykonawstwo, znajdują się na dalszym planie.

Wydaje się, że najskuteczniejszy sposób stymulowania aktywności muzycznej adolescentów stanowi pobudzenie ich do indywidualnych działań służących zaspokojeniu potrzeb i osiągnięciu celów przy jednoczesnym wyposażeniu ich w niezbędne umiejętności i wartościowanie¹⁰, tym bardziej że przyjmuje się – w kontekście pedagogiki małego dziecka – iż budowanie relacji społecznych to ważny aspekt rozwojowy dzieciństwa, w związku z tym brak pozytywnych zachowań społecznych jest utożsamiany ze znaczącym czynnikiem ryzyka konstytuującego przyszłe niedostosowanie społeczno-emocjonalne i niską samoocenę¹¹. Ważne przy tym, aby wybór działań indywidualnych (często też ponadindywidualnych, a więc i społecznych) z jednej strony pozostawić w gestii jednostki, ale z drugiej strony stworzyć warunki umiętnego wspierania w wyborze.

⁶ Dave Miranda, „The role of music in adolescent development: much more than the same old song”, *International Journal of Adolescence and Youth* 18, 1 (2013): 5.

⁷ Zofia Konaszkiewicz, „Wychowawcze funkcje odbioru muzyki w opinii młodzieży”, *Kultura i Społeczeństwo* 19, 1 (1975): 249.

⁸ Sofia Kouvava, Katerina Antonopoulou, Sofia Zioga, Chrysoula Karali, „The influence of musical games and role-play activities upon primary school children’s self-concept and peer relationships. International Conference on Education and Educational Psychology (ICEEPSY 2011)”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 29 (2011): 1661.

⁹ Jadwiga Uchyła-Zroski, *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1999), 45.

¹⁰ Mirosław Kisiel, „Wychowawcza rola muzyki w pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie”, w *Adolescencja. Szanse i zagrożenia*, red. Tomasz Misztalski, Grzegorz Waclawik (Dąbrowa Górnicza: MiB Partnerzy. Kształcenie i Doradztwo, 2008), 117.

¹¹ Kouvava, Antonopoulou, Zioga, Karali, „The influence of musical games”, 1660.

Wartość kompensacyjna i resocjalizacyjna muzyki

Bogactwo form oddziaływań muzyki na organizm ludzki stwarza szerokie możliwości stosowania jej w praktyce pedagogicznej¹², a szczególnie może być ono cenne w resocjalizacji ze względu na niezwykle właściwości w modyfikowaniu emocji, czyli czegoś, co jest wspólne dla wszystkich kultur i różnych środowisk społecznych¹³. Muzyka ma przecież własny język oparty na precyzyjnych proporcjach matematycznych i harmonicznym. Łączy ludzi i jednocześnie wywołuje reakcje emocjonalne – zależnie od indywidualnej struktury osobowości człowieka¹⁴. Aneta Skuza wymienia następujące funkcje muzykoterapii w resocjalizacji: diagnostyczną, rozwojową, poznawczo-motywacyjną, kreatywną, adaptacyjną, wychowawczą, integracyjną, rekreacyjno-ludową i readaptacyjną¹⁵. Terapia muzyczna, w której wykorzystuje się zorganizowaną aktywność dźwiękowo-ruchową, rozwija umiejętność współpracy, odpowiedzialność indywidualną, komunikację niewerbalną, indywidualną ekspresję i samoocenę. Młodzież niedostosowana społecznie przejawia różnego rodzaju zaburzenia emocjonalne będące przyczynami nieradzenia sobie z problemami w rozwiązywaniu pojawiających się w życiu konfliktów. W efekcie nastolatki nie mogą zaspokajać swoich podmiotowych i ponadpodmiotowych potrzeb, wykonywać zadań życiowych, często przeżywając uczucia smutku, rozżalenia czy lęku. Zdarza się, że odczuwają oni również zniecierpliwienie i złość na innych ludzi, przelewając na dorosłych swoje negatywne emocje i obwiniając ich o swoje niepowodzenia. Zazwyczaj powoduje to liczne konflikty z otoczeniem. Nadmiar gniewu i agresji młodzi ludzie często wyładowują w sposób zagrażający społeczeństwu¹⁶. Współczesne badania naukowe dotyczą obszarów zdolności komunikacji emocjonalnej nastolatków przez muzykę. Percepcja i ekspresja emocji muzycznych są istotnie pozytywnie skorelowane ze zwiększoną empatią i problemami z zachowaniem¹⁷. Na modyfikację postawy dorastającej młodzieży większy wpływ mają raczej czynniki oddziałujące na emocje aniżeli te, które wpływają na intelektualny wymiar osobowości, dlatego często o wyborze sposobu postępowania nieletniego decydują uczucia, a nie rozum. Toteż w działaniach profilaktycznych istotny jest dobór takiej muzyki, żeby wzbudzała u odbiorcy kontrolowane emocje adekwatne do jego aktualnych potrzeb. W czasie jej odbioru redukuje ona maksymalnie udział bodźca racjonalnego, koncentrując swoje działanie właśnie na odczuciach¹⁸. Wpływając

¹² Eugeniusz Rogalski, *Muzyka w pozaszkolnej edukacji* (Bydgoszcz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1992), 23.

¹³ John A. Sloboda, *Umysł muzyczny. Poznawcza psychologia muzyki*, tłum. Andrzej Białkowski, Ewa Klimas-Kuchtowa, Adam Urban (Warszawa: Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina, 2002), 34; Ion Olteteanu, „The social ontology of music”, *Contemporary Readings in Law and Social Justice* 3, 2 (2011): 254.

¹⁴ Christopher Eriksson, „Adlerian Psychology and Music Therapy: The Harmony of Sound and Matter and Community Feeling”, *Journal of Individual Psychology* 73, 3 (2017): 243.

¹⁵ Aneta Skuza, „Muzykoterapia w resocjalizacji”, *Opieka – Wychowanie – Terapia* 1-2 (2010): 37.

¹⁶ Lesław Pytka, Marian Kalinowski, *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne* (Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej, 2008), 24.

¹⁷ Suvi Saarikallio, Jonna K. Vuoskoski, Geoff Luck, „Adolescents' expression and perception of emotion in music reflects their broader abilities of emotional communication”, *Psychology of Well-Being* 4:21 (2014): 4.

¹⁸ Janina Florczykiewicz, *Twórczość i sztuka w resocjalizacji: wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne* (Białystok: Niepubliczna Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2010), 64.

na emocje młodego człowieka, kształtuje się jego psychikę i wzbogaca życie wewnętrzne. Muzyka oddziałuje na jednostkę bez konieczności dużego wkładu intelektualnego z jego strony¹⁹, co ma znaczenie podczas wykorzystywania jej w pracy z nieletnimi. Wzbudzone pozytywne emocje i poczucie sprawstwa mogą zainicjować dalsze działania muzyczne podejmowane przez wychowanków, a tym samym przyczynić się do umocnienia jego równowagi psychicznej, wydatnie przyspieszając resocjalizację²⁰.

Młodzież niedostosowana społecznie odbiorcą muzyki

Podopieczni wywodzący się z rodzin patologicznych niejednokrotnie generują wiele problemów wychowawczych. W środowisku, z którego pochodzą, często nie ma prawidłowych wzorców osobowych, czego wynikiem są obserwowane braki w obszarze wartości społecznych²¹. Na co dzień nieletni nierzadko funkcjonują w demoralizującym środowisku rówieśniczym, obcując z młodzieżą o niskim poziomie wykształcenia, znikomej motywacji do poszerzania swoich horyzontów myślowych, nieraz prezentując wręcz buntowniczą postawę. Nastolatki z dysfunkcjami społecznymi na ogół mają słabo rozwiniętą własną wrażliwość muzyczną i potrzebę doznań artystycznych. Ich edukację obejmującą wiedzę i umiejętności można by określić jako zmierzającą do odrzucenia norm i zasad społecznych. W codziennej egzystencji muzyka stanowi zaś stałą zmienną, a percepcja nastawiona jest głównie na łatwo wpadające w ucho utwory nazywane potocznie kawałkami. Młody człowiek chętnie akceptuje dzieła twórców wypromowanych przez media za pomocą agresywnej reklamy. Zazwyczaj to repertuar łatwo przyswajalny, o nieskomplikowanej melodii, prostej rytmice, bogaty w wulgaryzmy. Na podstawie obserwacji można wskazać, że preferencje muzyczne nieletnich w nieznacznym stopniu zależą od ich indywidualnych potrzeb estetycznych i stanowią rezultat świadomych wyborów. Znaczącym inspiratorem w wyborze rodzaju muzyki jest środowisko rówieśnicze lansujące określony typ utworów²². Czynnikiem determinującym taką postawę percepcyjną w większości przypadków bywa sytuacja materialna ograniczająca dostęp rzeszy młodych do tzw. kultury wyższej oraz moda panująca w ich gronie.

Muzyka w życiu młodocianych ma zasadnicze znaczenie jako jedna z głównych form rozrywki i sposób przyjemnego spędzenia czasu. W świetle zebranych podczas analizy literatury przedmiotu informacji wynika, że staje się ona nieodzownym elementem ich codziennego życia. Często bywa tak, że młodzież rozpoczyna dzień od włączenia różnego typu odtwarzaczy i przy rytmicznych dźwiękach kontynuuje poranne czynności. Muzyka towarzyszy młodym również w szkole, głównie dzięki zminiaturyzowanym odbiornikom. Podczas przerw słuchają jej systematycznie, korzystając ze słuchawek. Ułatwia im ona w znaczny sposób integrację rówieśniczą przez wspólną

¹⁹ Sylwia Dziuba, „Rola sztuki w procesie resocjalizacji”, *Zamojskie Studia i Materiały* 8, 2 (2006): 395.

²⁰ Marek Konopczyński, *Twórcza resocjalizacja. Wybrane metody pomocy dzieciom i młodzieży* (Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, 1996), 31.

²¹ Barbara Kaja, *Wartości wychowawcze muzyki w resocjalizacji. Studia psychologiczne* (Bydgoszcz: Zeszyty Naukowe WSP, 1983), 112.

²² Halina Laskowska, *Muzyka młodzieżowa w środowisku społecznym ludzi młodych* (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1999), 31.

plaszczynę tematyczną, osobę idola, a także zagwarantowaną wyłączność w odbiorze. Popularność wśród młodzieży danego rodzaju muzyki stwarza możliwość wejścia do danej grupy o podobnych upodobaniach muzycznych, wyróżnienia się i swoistego manifestowania swojej przynależności. Często z takich grup powstają swego rodzaju subkultury, np. hiphopowcy, metalowcy czy słuchający muzyki techno lub grunge²³. Wówczas bardzo łatwo można zidentyfikować preferencje muzyczne nastolatka, obserwując jego specyficzne ubranie i sposób zachowania.

Dzięki połączeniu muzyki z innymi formami twórczej resocjalizacji, takimi jak sport, drama czy plastyka, wychowanek odkrywa nieuświadomione emocje, które – wyzwolone – stanowią pomoc w poznaniu siebie i innych. Jej wykorzystanie w resocjalizacji może odegrać znaczącą rolę przez jej grupowe słuchanie lub tworzenie. Jednym z ważniejszych celów takiej formy jest pozbycie się negatywnych emocji, ukazanie różnorodności reagowania na muzykę i inne bodźce, uczenie większej tolerancji i otwartości na drugiego człowieka oraz jego problemy. Muzyka dla niedostosowanych może być pomocna w zaspokajaniu ich istotnych potrzeb: wolności (rozbudzając wyobraźnię, przez co pozwala oderwać się od miejsca, w którym się przebywa, wyzwolić obrazy, w które nikt nie może ingerować), uznania (daje możliwość pokazania się, zaimponowania, zabłyśnięcia w grupie i na forum społeczności), samourzeczywistnienia (przez rozwój zdolności muzycznych: tanecznych, wokalnych, instrumentalnych) oraz przynależności (zespołowe muzykowanie, bycie członkiem formacji tanecznej).

Aplikacyjny wymiar wychowania muzycznego w pracy resocjalizacji z młodzieżą

W niniejszym artykule zaprezentowano wyniki badań o charakterze jakościowym z użyciem metody dialogowej jako swobodnej rozmowy z respondentami, wspartej obserwacją i analizą dokumentów²⁴. Eksploracja skoncentrowana została na opisie różnych form aktywności muzycznej młodzieży objętej działaniami resocjalizacyjnymi. Dodatkowym walorem naukowych dociekań było uzyskanie relacji o skuteczności muzycznego wsparcia w procesie wychowania od podmiotów naukowego sondowania, czyli osób zaangażowanych w umuzykalnienie – wychowawców i wychowanków. Na podstawie zastosowanej strategii, przeprowadzonych rozmów, analizy rejestracji wideo-fonicznych zdarzeń pedagogiczno-artystycznych oraz obserwacji wycinkowej zajęć kulturalno-oświatowych zarysowany został obraz zróżnicowanych działań w obszarze wykorzystania muzyki i jej form aktywności w badanych placówkach resocjalizacyjnych.

Obserwowane zajęcia muzyczne z młodzieżą niedostosowaną społecznie prowadzone były w zakładzie poprawczym w ramach zespołu artystycznego. Rozwijanie zainteresowań wychowanków sztuką (muzyką) stanowiło w tym przypadku jedną z licznych form pracy wychowawczej. Z przeprowadzonej z respondentami rozmowy wynikało, że opiekunom nieletnich nie chodziło jedynie o stworzenie warunków do standardowego obcowania z muzyką, która zazwyczaj towarzyszyła młodzieży od chwili pobudki (z reguły było nią techno lub hip-hop), ale o celowe prowadzenie zajęć artystycznych

²³ Teresa Sołtysiak, *Młodzież w podkulturach* (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1993), 89.

²⁴ Mieczysław Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych* (Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2005), 45, 211, 280.

(muzycznych) w ramach zespołu artystycznego. W omawianym przypadku praca muzycznego bandu inspirowana była głównie działalnością jednego z wychowawców, który pragnął zaszczerpić swoją pasję muzyczną również młodym odbiorcom. W trakcie zorganizowanych zajęć grupa poznawała standardy muzyczne głównie polskiej muzyki rockowej i bluesowej. Do zespołu muzycznego stopniowo dołączali wychowankowie, którzy nie tylko potrafili grać na instrumentach muzycznych typu gitara, trąbka, perkusja, ale również zainteresowani śpiewem. Osoby, które początkowo nie ujawniały wyraźnych umiejętności muzycznych, a okazywały jedynie duże zaciekawienie, wstępując do teamu, mogły liczyć na ofertę kształcenia pod okiem wychowawcy-instruktora i z czasem zasilić skład osobowy tzw. grupy koncertowej. Granie w zespole muzycznym oraz udział w licznych występach (według relacji respondentów) przyniosły konkretne korzyści w postaci pozytywnych zmian w postawie i zachowaniu wychowanków. Analizując wypowiedzi wybranych podmiotów badań, można uzyskane w pracy wychowawczej efekty odnieść do *stricte* resocjalizacyjnych (polegających na podniesieniu w znacznym stopniu samooceny u nieletnich), kompensacyjnych (będących efektem obcowania z publicznością i akceptacją) oraz hedonistycznych (uwidocznionych w odczuciu przyjemności związanych z grą i śpiewem).

Podczas organizowania zajęć wychowawczych wspartych różnorodnymi formami aktywności muzycznej warta odnotowania była postawa wychowawców sprawujących w placówce funkcje instruktorów. Własne zainteresowanie muzyczne dwóch pedagogów zakładu poprawczego przeniesione do aktywności zawodowej zaowocowało konkretnymi efektami artystycznymi wychowanków oraz znalazło odbicie w pracy resocjalizacyjnej.

Drugi opis dotyczył zajęć wychowawczych z elementami muzyki i tańca, które prowadzono nie tylko z dziewczętami, ale również z chłopcami. W przypadku jednego z ośrodków szkolno-wychowawczych młodzież płci męskiej brała udział w pracy swoistej formacji tanecznej w stylach breakdance i hip-hop. Opisani wychowankowie w większości pochodzili ze środowisk miejskich (tzw. wielkich blokowisk) gdzie *gros* czasu wolnego spędzali na ulicy. Z ustaleń wstępnych wynikało, iż wykazywali oni opóźnienia w nauce oraz wyraźnie manifestowali swoją niechęć do szkoły. Zainteresowani byli jedynie muzyką i tańcem wyczynowym (szokującym, wyrazistym oraz wymagającym dużej sprawności fizycznej). Cel resocjalizacyjny postawiony przez wychowawców, a realizowany w ramach zajęć muzyczno-tanecznych, skoncentrowany został na wywołaniu zmiany postawy młodzieży wobec szkoły, kształtowaniu świadomości zagospodarowania czasu wolnego oraz rozwijaniu pożądanых zainteresowań. Zapropozowane zajęcia miały dostarczyć młodym ludziom informacji na temat pozytywnych i negatywnych skutków przynależności do młodzieżowych grup nieformalnych, nastawionych w większości na agresję, przemoc i wandalizm. Dlatego jednym z tematów spotkań wychowawczych stało się ukazanie historii polskiej kultury blokersów, życia młodocianych w wielkomiejskich środowiskach z betonu i stali oraz działalności graffiiciarzy i breakdance'owców. Elementem terapeutycznym i wsparciem młodych gniewnych było pokazanie nie tylko patologicznego otoczenia ruchu hiphopowego, ale przede wszystkim drogi wyjścia z toksycznego środowiska blokersów (właśnie przez ten gatunek muzyczny) do nowego miejsca samorealizacji i kształtowania prawidłowych relacji z sobą i innymi ludźmi. Możliwości resocjalizacyjne muzyki i tańca przedstawiono na przykładzie jednego z wychowanków (Marka Z.),

który pracował na zajęciach artystycznych i po pewnym czasie zweryfikował swoje zachowanie oraz zmienił swój stosunek do nauki, stając się liderem w swojej dziedzinie oraz jednostką pragnącą spełniać swoje marzenia właśnie przez te dwie aktywności. Pozostali członkowie grupy objęci działaniem wymagali jeszcze intensywnego wsparcia ze strony opiekunów w dążeniu do osiągnięcia wyznaczonych celów.

Trzeci przykład w swoim charakterze nawiązuje do opisu zespołu wokально-muzycznego, który w pracy wychowawczej z młodzieżą miał swoją długą tradycję. Idea jego działania stało się niesienie radości innym ludziom, zwłaszcza chorym, samotnym i skrzywdzonym przez los. Tego typu zajęcia artystyczne odbywały się regularnie w schronisku dla nieletnich i w dużej mierze cieszyły się znacznym zainteresowaniem pensjonariuszy. W większości (na podstawie uzyskanych opinii od wychowawców) dały one wychowankom – przez ich częste kontakty ze środowiskiem otwartym – możliwość samorealizacji. Uczestnicy mogli słuchać różnych gatunków muzyki, wykonywać zadania rytmiczne z tekstem literackim i na instrumentach perkusyjnych, kształcić głos i słuch podczas praktycznej nauki śpiewu oraz poznawać fragmenty życiorysów wybranych kompozytorów. Prowadzone działania wymagały od wychowanków nie tylko uzdolnień specjalnych, ale przede wszystkim zaangażowania i samodyscypliny. W trakcie swojej aktywności pedagogiczno-artystycznej członkowie zespołu otrzymali szansę wzięcia udziału w wielu imprezach artystycznych, przeglądach i konkursach na poziomie regionu. Występy publiczne podopiecznych z reguły cieszyły się dużym zainteresowaniem, uzyskując wysoką ocenę artystyczną, a przede wszystkim sprawiały wiele radości słuchaczom i – co nie jest bez znaczenia – samym wykonawcom. Grupowe nauczanie śpiewu i wykonawstwo pokazały, że sukces jednostkowy uzależniony był w wielu przypadkach od postawy każdego z członków muzykującej grupy, a ostateczny rezultat stawał się wypadkową świadomego współdziałania wszystkich zaangażowanych. Wykorzystanie muzyki wokalnej jako narzędzia wychowawczego (jak opisał to jeden z respondentów – Marcin J.) umożliwiło z różnym skutkiem aktywizację zespołu i poszczególnych w nim jednostek, pozwoliło także na jego integrację, poznanie własnej wartości jego członków, dokonanie obiektywnej oceny indywidualnych osiągnięć, ale również przyczyniło się do ukierunkowania uwagi i zainteresowania na działania pożyteczne z punktu społecznego²⁵.

Interesującym przedsięwzięciem z punktu wychowawczego było wykorzystanie w pracy z nieletnimi w jednym z młodzieżowych ośrodków wychowawczych działań opartych na założeniach teatru resocjalizacyjnego. Zastosowana metoda polegała na przygotowaniu różnego typu przedstawień artystycznych: tanecznych, wokально-instrumentalnych bądź parateatralnych. Zasygnalizowane przedsięwzięcie realizowano pod kierunkiem wykwalifikowanego instruktora, który podjął się zadania dzięki współpracy ośrodka wychowawczego z domem kultury. O wyborze repertuaru w trakcie opracowania programów współdecydowali instruktor, wychowawca grupy oraz młodzież. W czasie organizowanych spotkań zaobserwowano zawiązanie się specyficznych więzi między członkami grupy, często opartych na przyjaźni. To pozwoliło na stworzenie atmosfery sprzyjającej pozytywnemu modelowaniu osobowości wycho-

²⁵ Opisy działań artystyczno-wychowawczych zgromadzono, wykorzystując metodę dialogową, a w niej technikę rozmowy indywidualnej z grupą wychowawców młodzieży niedostosowanej społecznie, podnoszących swoje kwalifikacje w ramach studiów podyplomowych, specjalność profilaktyka i resocjalizacja.

wanków oraz przyczyniło się do zmiany w ich myśleniu i postawie. W organizowanej pracy artystyczno-wychowawczej wykorzystany został społeczny kontekst przestrzeni scenicznej. Wypracowane w czasie prób obycie ze sceną i widownią oraz pozytywne stosunki między członkami zespołu z czasem uległy utrwaleniu. Zdobyte umiejętności i wypracowane formy kulturalnego zachowania stopniowo zaczęły być przenoszone do rzeczywistości. W działaniach artystycznych realizowanych metodą teatru resocjalizującego z założenia wzajemnie przenikają się elementy odmiennych dziedzin sztuki: muzyki, plastyki, literatury, dramy. W trakcie pracy i późniejszej prezentacji zaobserwowano u wychowanków skłonność do poszukiwania nowych rozwiązań, wykorzystania sztuki jako swoistego środka wypowiedzi i ujawniania emocji, a także miejsca do samorealizacji.

Mając w pamięci cztery przytoczone opisy działań artystyczno-wychowawczych, warto podkreślić, że wykorzystanie muzyki i jej form aktywności do celów resocjalizacyjnych powinno być stosowane wśród nieletnich w formie czynnej, zwłaszcza w grupowym odbiorze. Poddane charakterystyce sposoby obcowania młodzieży z muzyką w wielu przypadkach podejmowanej aktywności pozwoliły wychowankom na odraowanie emocji, przeniesienie się w inny, zindywidualizowany świat marzeń, wzbogaconych odczuć oraz uporządkowanych myśli. Muzyka i towarzyszące jej doznania umożliwiły młodym zagubionym jednostkom zaspokojenie wielu potrzeb, nie krzywdząc innych. W wielu przypadkach podstawową wartością przeżycia muzycznego stało się zapewnienie radości wynikającej już z samego kontaktu z utworem muzycznym.

Zakończenie

Zaprezentowane w tekście założenia i wybrane aspekty twórczej resocjalizacji wykorzystującej muzykę wskazują na szansę odzyskania humanistycznego wymiaru działań resocjalizacyjnych, często zdominowanych przez myślenie o charakterze ekonomiczno-formalno-uitylitarnym.

Młodzież niedostosowana społecznie przejawia niejednorodne zaburzenia emocjonalne, które są jednym z powodów braku skuteczności w radzeniu sobie z różnymi problemami życiowymi. W tym przypadku muzyka, jako środek pobudzenia i rozluźnienia oraz wyrażania uczuć jednostki, wpływając na emocje, kształtując psychikę i życie wewnętrzne, może przyczynić się do poprawy tego stanu. Dzieło muzyczne przez komunikatywność treści, których nie można przekazać w sposób werbalny i wizualny, spełnia rolę stymulatora pobudzającego skojarzenia i fantazję. Warunkiem uzyskania sukcesu w realizacji zarysowanych zamierzeń jest właściwy dobór materiału muzycznego i sposobu kontaktu młodych z wybraną formą aktywności muzycznej.

Uwzględniając wartości emocjonalne dzieła sztuki, muzykę można zastosować, żeby wzbudzić zainteresowanie, wyzwolić pożądane uczucia, usunąć napięcie, uzyskać ukojenie czy chociażby poprawę nastroju lub aktywizować do działania. Czynne uczestnictwo w jej tworzeniu może przynieść podopiecznym wiele satysfakcji, rozwinąć i wzbogacić psychikę oraz inwencję twórczą. Podczas zajęć muzycznych połączonych z innymi elementami sztuki w sprzyjających warunkach dochodzi do formowania w wychowankach wrażliwości, systematyczności, odpowiedzialności, umiejętności współżycia i współpracy z grupą. Ważnym ogniwem w procesie wykorzystania muzyki i jej

form aktywności w pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie, jako instrumentu wsparcia w procesie wychowania, staje się kompetentny i wrażliwy wychowawca. Jego wiedza i umiejętności organizacyjne, pedagogiczne i kulturalne sprawiają, iż w placówkach resocjalizacyjnych, czyli ośrodkach wychowawczych, schroniskach dla nieletnich czy zakładach poprawczych, będą skutecznie prowadzone inicjatywy wychowawcze z użyciem różnych form aktywności muzycznej młodych ludzi, oparte na słuchaniu muzyki i muzykowaniu.

Bibliografia

- Clarizio, Harvey F. „Social maladjustment and emotional disturbance: Problems and positions”. *Educational Practices and Problems* 29, 2 (1992): 131-140.
- Dziuba, Sylwia. „Rola sztuki w procesie resocjalizacji”. *Zamojskie Studia i Materiały* 8, 2 (2006): 395-398.
- Eriksson, Christopher. „Adlerian Psychology and Music Therapy: The Harmony of Sound and Matter and Community Feeling”. *Journal of Individual Psychology* 73, 3 (2017): 243-264.
- Florczykiewicz, Janina. *Twórczość i sztuka w resocjalizacji: wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne*. Białystok: Niepubliczna Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2010.
- Kaja, Barbara. *Wartości wychowawcze muzyki w resocjalizacji. Studia psychologiczne*. Bydgoszcz: Zeszyty Naukowe WSP, 1983.
- Kisiel, Mirosław. „Muzykoterapia środkiem wsparcia działań resocjalizacyjnych i profilaktycznych w pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie”. W *[Nie]bezpieczny wspólny świat, wymiar zagrożeń i profilaktyk*, red. Marek Walancik, 133-144. Dąbrowa Górnicza: Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB, 2018.
- Kisiel, Mirosław. „Wychowawcza rola muzyki w pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie”. W *Adolescencja. Szanse i zagrożenia*, red. Tomasz Misztalski, Grzegorz Waclawik, 117-126. Dąbrowa Górnicza: MiB Partnerzy. Kształcenie i Doradztwo, 2008.
- Konaszkiwicz, Zofia. „Wychowawcze funkcje odbioru muzyki w opinii młodzieży”. *Kultura i Społeczeństwo* 19, 1 (1975): 249-262.
- Konopczyński, Marek. *Twórcza resocjalizacja. Wybrane metody pomocy dzieciom i młodzieży*. Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, 1996.
- Kouvava, Sofia, Katerina Antonopoulou, Sofia Zioga, Chrysoula Karali. „The influence of musical games and role-play activities upon primary school children’s self-concept and peer relationships. International Conference on Education and Educational Psychology (ICEEPSY 2011)”. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 29 (2011): 1660-1667.
- Laskowska, Halina. *Muzyka młodzieżowa w środowisku społecznym ludzi młodych*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1999.
- Łobocki, Mieczysław. *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2005.
- Miranda, Dave. „The role of music in adolescent development: much more than the same old song”. *International Journal of Adolescence and Youth* 18, 1 (2013): 5-22.
- Olteteanu, Ion. „The social ontology of music”. *Contemporary Readings in Law and Social, Justice* 3, 2 (2011): 254-259.
- Przybysz-Zaremba, Małgorzata. „(Nie)Innowacyjne metody pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie”. W *Z zagadnień terapii artystycznej, logopedycznej i pedagogicz-*

- nej, red. Lidia Kataryńczuk-Mania, 309-330. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2017.
- Przybysz-Zaremba, Małgorzata, Maciej Kołodziejcki. „Music in re-socialisation of socially maladjusted youth”. *University Review* 10, 3 (2016): 46-49.
- Pytko, Lesław, Marian Kalinowski. *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej, 2008.
- Pytko, Lesław, Tamara Zacharuk. *Zaburzenia przystosowania społecznego dzieci i młodzieży. Aspekty diagnostyczne i terapeutyczne*. Siedlce: Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna w Siedlcach, 1995.
- Rogalski, Eugeniusz. *Muzyka w pozaszkolnej edukacji*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1992.
- Saarikallio, Suvi, Jonna K. Vuoskoski, Geoff Luck. „Adolescents’ expression and perception of emotion in music reflects their broader abilities of emotional communication”. *Psychology of Well-Being* 4:21 (2014): 1-16.
- Skuza, Aneta. „Muzykoterapia w resocjalizacji”. *Opieka – Wychowanie – Terapia* 1-2 (2010): 37-42.
- Sloboda, John A. *Umysł muzyczny. Poznawcza psychologia muzyki*. Tłum. Andrzej Białkowski, Ewa Klimas-Kuchta, Adam Urban. Warszawa: Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina, 2002.
- Sołtysiak, Teresa. *Młodzież w podkulturach*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1993.
- Stachyra, Krzysztof. „Muzykoterapia w resocjalizacji”. W *Podstawy muzykoterapii*, red. Krzysztof Stachyra, 213-219. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 2012.
- Uchyła-Zroski, Jadwiga. *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1999.

Summary

THE PLACE OF MUSIC IN CREATIVE RESOCIALIZATION, IN WORKING WITH SOCIALLY MALADJUSTED YOUTH

This text describes the place of music in the resocialisation of socially maladjusted youth. The cited investigations showed how the use of music in the process of education was used as something active, initiating creative activities. Music and musical experience, in a sense, have helped socially lost adolescents to meet many needs without harming others. Contact with valuable music of their preference has contributed to the joy and satisfaction of experiencing music through its reproduction and creation.

Key words: *music, non-adapted youth/maladjusted youth, creative resocialization*

